

จากหลักการสู่การปฏิบัติใน รูปแบบต่าง ๆ ของการนิเทศการศึกษา

น.อ.ศ.วันทวิ ปาลโมกษ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฝ่ายศึกษา โรงเรียนนายเรือ

จากวารสารโรงเรียนนายเรือฉบับที่ผ่านมา (ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๕๐) ผู้เขียนได้นำเสนอบทบาทและความเป็นมาของนิเทศการศึกษา โดยได้กล่าวถึงความเป็นมาของการนิเทศการศึกษา ในแต่ละยุคความีการดำเนินการมาอย่างไร รวมไปถึงความหมายของการนิเทศการศึกษา หลักการนิเทศ การศึกษาที่ดีและคุณลักษณะของบุคลากรในการนิเทศการศึกษา เพื่อทบทวนหรือปูพื้นฐานให้มองเห็น ภาพและแนวคิดของการนิเทศการศึกษาว่าเป็นเช่นไร ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องทั้งหลายใช้เป็นข้อมูลในการที่จะก้าวเดินไปข้างหน้าในสายการนิเทศการศึกษามีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล และตอนท้ายของบทความผู้เขียนได้สัญญาว่าจะนำเสนอวิธีการนิเทศการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ โดยหวังว่าน่าจะเป็นประโยชน์กับทุกฝ่ายที่สนใจ

รูปแบบของการนิเทศการศึกษา

เพื่อให้การใช้เนื้อที่ในวารสารอย่างมีประสิทธิภาพและคงไว้ซึ่งความเข้าใจในเนื้อหาสาระ ผู้เขียนขอเสนอรูปแบบต่าง ๆ ของการนิเทศการศึกษา โดยการสรุปประเด็นสำคัญ ๆ ดังนี้

๑. การนิเทศการศึกษาแบบปล่อยปละละเลย (As Laisseraire) เป็นการนิเทศการศึกษาที่มีระบบซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

- ๑.๑ ใช้วิธีการตรวจสอบโดยการประมาณค่าว่าดีไม่ดีแค่ไหนเพียงไร
- ๑.๒ ขาดการเอาใจใส่อย่างจริงจัง หากครูทำงานราบรื่นก็ใช้ได้แล้ว
- ๑.๓ ไม่มีการแนะแนวทางให้ปรับปรุงแก้ไขตนเอง
- ๑.๔ หากมีปัญหาร้ายแรงก็ใช้วิธีการไล่ออก
- ๑.๕ ปล่อยให้ครูสอนไปตามรูปแบบของตนเอง

๒. การนิเทศการศึกษาแบบบังคับ (As a Co-ercive Process)

เป็นการนิเทศการศึกษาที่เป็นไปตามความต้องการของผู้บังคับบัญชาเป็นหลัก สามารถแยกเป็นประเด็นสำคัญ ๆ ได้ดังนี้

- ๒.๑ เป็นการนิเทศการศึกษาที่มุ่งเปลี่ยนแปลงวิธีการสอนและตัวครู
- ๒.๒ มีการกำหนดหลักสูตรและตารางสอนไว้เป็นการแน่นอนตายตัว ขาดการยืดหยุ่น

๒.๓ มีการควบคุมตรวจสอบอย่างต่อเนื่องว่ามีการปฏิบัติตามระเบียบที่กำหนดไว้หรือไม่

๒.๔ ผู้บังคับบัญชาเป็นผู้เลือกหรือกำหนดให้ครูศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม

๒.๕ ผู้บังคับบัญชาเป็นผู้รับผิดชอบการสอนของครู

๒.๖ วิธีสอน ตำราเรียน ที่ใช้สอนเป็นไปตามที่ผู้บังคับบัญชากำหนดไว้ ครูไม่มีสิทธิ์กำหนดวัตถุประสงค์ในการสอน

๓. การนิเทศการศึกษาแบบฝึก (As Training)

เป็นการนิเทศการศึกษาที่ผู้นิเทศเป็นบุคคลที่มีความสำคัญในฐานะผู้ที่มีความรู้มาก มีหน้าที่ต้องอบรมผู้อื่น ดังนั้นรูปแบบการนิเทศการศึกษาจึงเป็นไปในลักษณะดังนี้

๓.๑ ผู้นิเทศเป็นผู้กำหนดรูปแบบหรือวิธีสอนให้แก่ครู

๓.๒ ผู้นิเทศคำนึงถึงความต้องการของสถานศึกษาเป็นหลักโดยไม่สนใจความต้องการ

ของครูผู้สอน

๓.๓ ผู้รับการนิเทศไม่ต้องคิดวิธีการสอนของตน โดยผู้ให้การนิเทศเป็นผู้ฝึกให้

๓.๔ ผู้นิเทศจะรู้สึกว่าการนิเทศมีหน้าที่ต้องฝึกอบรมครูให้สอนหรือปฏิบัติตามแนวทางของตนหรือของผู้บังคับบัญชาของผู้นิเทศ

๔. การนิเทศการศึกษาแบบแนะแนว (As Guidance)

การนิเทศการศึกษาแบบแนะแนว เป็นการนิเทศที่ทำให้ผู้สอนเจริญงอกงามไปในแนวทางที่ถูกต้อง สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน เพราะการนิเทศการศึกษาแบบแนะแนวนั้นผู้นิเทศจะแนะแนวทางให้ครูหาช่องทางในการช่วยตนเองให้มองเห็นปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง การนิเทศการศึกษาในลักษณะดังกล่าว เป็นการเปิดโอกาสให้ครูได้แสดงศักยภาพที่ตนมีอยู่ เพื่อนำมาใช้ในการแก้ปัญหา

๕. การนิเทศการศึกษาแบบประชาธิปไตย (As Democratic Process)

การนิเทศการศึกษาแบบประชาธิปไตย เป็นการนิเทศการศึกษาที่ยึดแนวทางปฏิบัติตามหลักประชาธิปไตย กล่าวคือผู้นิเทศวางตนอยู่ในฐานะผู้ร่วมงาน โดยมีการดำเนินงานในลักษณะดังนี้

๕.๑ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบและมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างกว้างขวางระหว่างผู้นิเทศกับผู้รับการนิเทศ

๕.๒ เคารพในสิทธิ หน้าที่และความเป็นมนุษย์ของผู้ร่วมงานทุกคน

๕.๓ ใช้เหตุผลเป็นตัวนำในการจะตัดสินใจทำหรือละเว้นการกระทำใด ๆ

ดังนั้นการนิเทศการศึกษาแบบประชาธิปไตย ผู้ให้การนิเทศควรมีพฤติกรรมดังนี้

๑. ผู้นิเทศจะต้องไม่บอกวิธีให้ครูหรือผู้รับการนิเทศทำอย่างนั้นอย่างนี้ โดยผู้รับการนิเทศไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้

๒. อำนาจของผู้นิเทศ จะต้องเป็นอำนาจที่ได้มาจากความนิยมและความเชื่อถือของ
ผู้รับการนิเทศ

๓. การทำงานของผู้นิเทศ เพียงแต่บอกผู้รับการนิเทศว่าตนคิดอย่างไรและจะแก้ปัญหา
ในเรื่องนั้น ๆ อย่างไร แต่ไม่บังคับหรือขอร้องให้ครูหรือผู้รับการนิเทศทำตามที่ตนเองคิดเว้นเสียแต่ครูจะ
เห็นด้วย

๔. ผู้นิเทศจะไม่แนะนำครูหรือผู้รับการนิเทศทันทีแต่จะช่วยให้ครูปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น

๕. หากครูหรือผู้รับการนิเทศไม่ร้องขอให้ช่วยเหลือในกรณีที่มีปัญหา ผู้นิเทศจะต้อง
หาทางให้ครูเห็นปัญหาที่จะต้องแก้ไขโดยวิธีที่นุ่มนวลค่อยเป็นค่อยไป

๖. ผู้นิเทศจะต้องวางตัวอยู่ในฐานะ สมาชิก ซึ่งจะทำหน้าที่ในฐานะผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญ

๗. หลีกเลี่ยงการตำหนิหรือกล่าวหาผู้รับการนิเทศเพราะสิ่งเหล่านี้จะทำให้ผู้รับการนิเทศ
เสียกำลังใจและขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

๘. ให้ข้อมูลหรือหลักฐานทางวิชาการแก่ผู้รับการนิเทศเพื่อใช้ในการปฏิบัติงานหรือ
ปรับปรุงการเรียนการสอน

๖. การนิเทศการศึกษาแบบคลินิก (Clinical Supervision)

การนิเทศแบบคลินิก ถือได้ว่าเป็นการนิเทศที่มีการนำมาใช้ในประเทศไทยไม่นานนัก ลักษณะ
สำคัญของการนิเทศแบบคลินิกก็คือผู้ให้การนิเทศจะเน้นการสังเกตกระบวนการเรียนการสอนในห้องเรียน
ถือว่าห้องเรียนเป็นเสมือนคลินิกโดยเจ้าของแนวคิดก็คือ Goldhammer ได้กำหนดกระบวนการนิเทศ
แบบคลินิกไว้ ๕ ขั้นตอน คือ

๖.๑ ประชุมก่อนสังเกตการสอน เป็นการประชุมระหว่างผู้นิเทศกับผู้รับการนิเทศ เพื่อ
วางแผนในการนิเทศร่วมกัน

๖.๒ การสังเกตการสอน ผู้นิเทศจะต้องมีการจดบันทึกสิ่งที่สังเกตได้ตามแบบฟอร์มที่ได้วางแผน
ร่วมกันกับผู้รับการนิเทศ

๖.๓ การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการสอน ผู้นิเทศนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตมาวิเคราะห์ใน
แต่ละประเด็นให้ชัดเจน

๖.๔ ประชุมหลังการนิเทศ เป็นการประชุมร่วมกันระหว่างผู้นิเทศกับผู้รับการนิเทศ เพื่อ
ร่วมกันประมวลผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลในข้อ ๖.๓

๖.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลหลังจากการประชุม เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการประมวลผลมา
วิเคราะห์แต่ละประเด็นให้ชัดเจนซึ่งผลที่ได้ในส่วนนี้จะนำไปสู่การปรับปรุงวิธีการหรือกระบวนการสอน
ของผู้รับการนิเทศ

๗. การนิเทศการศึกษาแบบมนุษยนิยม (Humanistic Supervision)

การนิเทศการศึกษาแบบมนุษยนิยมนั้น เป็นการนิเทศการศึกษาในอีกรูปแบบหนึ่งที่เน้นความสำคัญไปที่ “คน” โดยเฉพาะในเรื่องของการกระทำของผู้อื่น ABRELL กล่าวว่าว่าการนิเทศแบบนี้จะทำให้เกิดความงอกงามของครูเอง (อังกะไนโลรัตน์ บุญสวัสดิ์ ๒๕๓๖:๓๘) ดังนั้นผู้นิเทศที่เลือกนำเอาการนิเทศแบบมนุษยนิยมมาใช้จะต้องเป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อผู้ร่วมงาน โดยเฉพาะกับผู้รับการนิเทศและจะต้องเข้าใจว่าทุกคนมีความรู้ ความสามารถส่วนตัว สามารถสร้างบรรยากาศในการกระตุ้นให้ผู้รับการนิเทศได้แสดงศักยภาพของตนออกมาให้มากที่สุด ทั้งนี้ก็เพื่อพัฒนาความเจริญงอกงามของผู้รับการนิเทศ ดังนั้นบทบาทสำคัญของผู้นิเทศแบบมนุษยนิยมก็คือ

๗.๑ เป็นผู้สร้างบรรยากาศให้เอื้อต่อการนิเทศในทุกสถานการณ์กล่าวคือผู้นิเทศจะต้องแสดงบทบาทในฐานะผู้เข้าใจหรือสร้างแรงจูงใจให้กับครูหรือผู้รับการนิเทศ ในการปรับปรุงแก้ไขกระบวนการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียน เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล

๗.๒ เป็นผู้วางแผนในการช่วยเหลือหรือแนะนำผู้รับการนิเทศให้สามารถวางแผนการสอนเพื่อบรรลุผลตามเป้าหมายให้มากที่สุด

๗.๓ เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในเรื่องของ “คน” กล่าวคือรู้จักใช้คนให้เหมาะสมกับงาน รวมไปถึงรู้จักเลือกใช้วัสดุต่าง ๆ ในการสนับสนุนเป้าหมายของการเรียนการสอน ในขณะเดียวกันก็กระตุ้นให้ครูสามารถแสดงศักยภาพของตนเองออกมาให้มากที่สุด เพื่อผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงาน

๗.๔ เป็นผู้ช่วยเหลือในการประเมินและวินิจฉัย กล่าวคือผู้นิเทศจะต้องช่วยเหลือครูหรือผู้รับการนิเทศ ให้สามารถประเมินและวินิจฉัยความต้องการของตนเองในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษาได้ และรวมถึงการช่วยให้ครูหรือผู้รับการประเมิน สามารถประเมินผลงานของตนเองว่าบรรลุเป้าหมายหรือไม่เพียงใด

คุณลักษณะของผู้นิเทศแบบมนุษยนิยม

หากเราจะกลับไปดูบทบาทหรือพฤติกรรมของผู้นิเทศในอดีตจะพบว่า ผู้นิเทศจะเป็นผู้บอกผู้กำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ และจะอยู่ในฐานะผู้เชี่ยวชาญ ขาดการยอมรับในศักยภาพของผู้รับการนิเทศจึงไม่ถึงเอาความสามารถของครูหรือผู้รับการนิเทศออกมาได้ แต่ผู้นิเทศแบบมนุษยนิยมจะมีคุณลักษณะที่แตกต่างกัน กล่าวคือ การนิเทศแบบมนุษยนิยม จะอยู่ในฐานะผู้คอยช่วยเหลือสนับสนุนและในขณะเดียวกันจะเป็นผู้เรียนรู้ไปด้วย ผู้นิเทศแบบมนุษยนิยมจะมองผู้อื่นอย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์และจะถามมากกว่าบอก ร่วมมือมากกว่าการควบคุม สร้างความไว้วางใจมากกว่าการหวาดระแวง ทัศนคติแบบมนุษยนิยมจะเชื่อว่าความสำเร็จของงานขึ้นอยู่กับมนุษย์เป็นหลัก มนุษย์สามารถทำงานให้ได้ผลดีตาม เป้าหมายได้ หากได้รับความไว้วางใจ ยอมรับในความ

ความสามารถ ให้อำนาจกำลังใจในรูปแบบต่าง ๆ ดังนั้น ผู้นิเทศจะทำงานร่วมกับครูหรือผู้รับการนิเทศ ควรมีคุณลักษณะดังนี้

๑. มีความเชื่อในศักยภาพของครูหรือผู้รับการนิเทศว่าทุกคนมีศักยภาพในการแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง
 ๒. มีความเชื่อว่าครูหรือผู้รับการนิเทศมีอิสระในการที่จะเลือกกระทำตามความสามารถและความต้องการของตนเองได้
 ๓. ยอมรับการทำงานร่วมกันตามหลักการประชาธิปไตย
 ๔. มีความสามารถในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้รับการนิเทศและมีความเห็นใจผู้อื่นโดยไม่เลือกฐานะทางสังคม
 ๕. มีความสามารถในการที่จะทำให้คนอื่นเห็นคุณค่าของตนเอง
 ๖. เชื่อว่าทุกคนสามารถประสบความสำเร็จในชีวิตได้
 ๗. มีความสามารถในการรับฟังและสามารถใช้ประสบการณ์ของผู้อื่นเป็นแนวทางในการกำหนดเป้าหมาย
 ๘. เชื่อว่ากระบวนการนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการในการเสริมสร้างความเจริญงอกงามและความก้าวหน้าให้กับบุคคล
 ๙. มีความกระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้โดยเฉพาะความรู้ในด้านการนิเทศ
- หากเราพิจารณาในรายละเอียดของการนิเทศในรูปแบบต่าง ๆ ตามที่กล่าวมา จะพบว่าแต่ละแบบมี จุดเด่นจุดด้อยในตัวของมันเองซึ่งจะนำเสนอเปรียบเทียบในรูปของตาราง เพื่อให้ง่ายต่อการพิจารณา ดังนี้

รูปแบบของการนิเทศ	จุดเด่น	จุดด้อย
๑. การนิเทศแบบปล่อยประ ละเลย	- ในแง่ของผู้รับการนิเทศ ไม่เครียด สบาย ๆ อิสระ จะสอนอย่างไรก็ได้	- ไม่มีการจัดระบบการนิเทศที่ดี - ขาดเป้าหมาย - ไร้ทิศทางในการปรับปรุงแก้ไข
๒. การนิเทศแบบบังคับ	- ผู้บังคับบัญชาได้ทำตามที่ต้องการ - มุ่งเปลี่ยนแปลงวิธีการสอนและตัว ครู	- ครูขาดอิสระในการคิดวิธีการ สอน - ทุกขั้นตอนของกระบวนการ นิเทศ ผู้บังคับบัญชาเป็นผู้ กำหนด - ครูขาดความคิดริเริ่ม

รูปแบบของการนิเทศ	จุดเด่น	จุดด้อย
๓. การนิเทศแบบฝึก	- ผู้รับการนิเทศหรือครูจะได้รับการฝึกฝนจากผู้ชำนาญในกระบวนการเรียนการสอน - ผู้บังคับบัญชาหรือสถานศึกษาจะได้ตามที่ตนต้องการ	- ไม่คำนึงถึงความต้องการของผู้รับการนิเทศหรือครูผู้สอน - ผู้รับการนิเทศเองขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในวิธีการสอนใหม่ ๆ
๔. การนิเทศแบบแนะแนว	- ทำให้ผู้รับการนิเทศหรือครูได้พัฒนาไปในแนวทางที่ถูกต้อง - เป็นการนิเทศที่ทำให้ผู้รับการนิเทศได้แสดงศักยภาพได้อย่างเต็มที่ - ครูหรือผู้รับการนิเทศพึงตนเองได้อย่างยั่งยืน	- ทำให้ต้องใช้เวลาในการที่ผู้รับการนิเทศจะต้องค้นหาปัญหาและวิธีแก้ปัญหาด้วยตนเอง
๕. การนิเทศแบบประชาธิปไตย	- ผู้นิเทศวางตัวในฐานะผู้ร่วมงาน - มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน - เคารพในสิทธิของความเป็นมนุษย์ - รับฟังเหตุผลของอีกฝ่าย	- เสียเวลาในการตัดสินใจดำเนินการในกระบวนการนิเทศการศึกษา - ต้องใช้ศิลปะในการทำงานกับคนมากและต้องระมัดระวังในการสื่อสารและพฤติกรรมต่าง ๆ
๖. การนิเทศแบบคลินิก	- ผู้นิเทศจะเห็นการสอนของครูจริง ๆ ในห้องเรียน - ครูและผู้นิเทศมีส่วนร่วมในการวางแผน - ข้อมูลจากการสังเกตของผู้ให้การนิเทศจะถูกสังเคราะห์ก่อนที่จะนำไปใช้ประโยชน์ - ผู้นิเทศจะเห็นการสอนของครูจริง ๆ ในห้องเรียน - ครูและผู้ให้การนิเทศมีส่วนร่วมในการวางแผน	- เสียเวลาในการดำเนินการนิเทศ เพราะต้องมีการประชุมทั้งก่อนนิเทศและหลังนิเทศร่วมกัน มีการเตรียมการวางแผนร่วมกัน - เสียเวลาในการดำเนินการนิเทศ เพราะต้องมีการประชุมทั้งก่อนนิเทศและหลังนิเทศร่วมกัน มีการเตรียมการวางแผนร่วมกัน

รูปแบบของการนิเทศ	จุดเด่น	จุดด้อย
๖. การนิเทศแบบคลินิก (ต่อ)	- ข้อมูลจากการสังเกตของผู้นิเทศ จะถูกสังเคราะห์ก่อนที่จะนำ ผลไปใช้ประโยชน์	
๗. การนิเทศแบบมนุษยนิยม	- ให้ความสำคัญแก่คน - ครูหรือผู้รับการนิเทศจะเจริญงอกงาม - ผู้นิเทศเป็นผู้แนะนำช่วยเหลือ และ เป็นผู้รู้	- เน้นที่คนหรือผู้รับการนิเทศมาก อาจทำให้สถานศึกษาหรือ ผู้บังคับบัญชารู้สึกอึดอัดไม่ได้ อย่างใจ

จากจุดเด่น จุดด้อยของการนิเทศในรูปแบบต่าง ๆ คงจะทำให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย นำมาเป็นข้อมูลในการดำเนินการนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียนนายเรือเท่าที่เห็นว่าเหมาะสม ส่วนจะเลือกการนิเทศรูปแบบใดก็คงจะขึ้นอยู่กับปัจจัยส่วนบุคคล สำหรับผู้เขียนแล้วมีความเห็นว่า ผู้นิเทศควรเลือกรูปแบบ การนิเทศให้เหมาะสมกับระดับของการศึกษา โดยผสมผสานจุดเด่นของการนิเทศแบบต่าง ๆ ลงในรายละเอียดของกระบวนการนิเทศในสถานศึกษาของตน แต่ยังคงแนวคิดของการนิเทศการศึกษาในเรื่องของการให้คำแนะนำ ช่วยเหลือและเป็นผู้สนับสนุน พร้อมกันนี้ผู้นิเทศจะต้องตระหนักกว่าการที่ตนอยู่ในฐานะผู้ให้คำแนะนำ ช่วยเหลือและเป็นผู้สนับสนุนนั้น ตนเองจะต้องเป็นผู้รู้ในศาสตร์ของการนิเทศ วิธีการสอน จิตวิทยาการสอน และรวมไปถึงเรื่องของการบริหารงานด้วย มิฉะนั้นแล้วผู้นิเทศจะเอาอะไรไปแนะนำผู้รับการนิเทศ ให้เขามีความเชื่อถือ ศรัทธา และพร้อมที่จะปฏิบัติตามคำแนะนำเพื่อค้นหาปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหาด้วยตนเอง และแน่นอนกระบวนการดังกล่าวจะทำให้ครูหรือผู้รับการนิเทศได้พัฒนาเจริญงอกงามอย่างมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

อ้างอิง

ปรีชา นิพนธ์พิทยา. การนิเทศการศึกษากับการพัฒนา. ๒๕๓๗.

วไลรัตน์ บุญสวัสดิ์. หลักการนิเทศการศึกษา. ๒๕๓๖.

วีระพันธ์ พูลพัฒน์. เอกสารการสอนหลักการนิเทศการศึกษา. ๒๕๔๘.